

Мейрам Сарыбаев¹, Асия Диканбаева²

*¹ Қ. Сәтбаев атындағы ҚазҰТЗУ-дың Ассистент-профессоры, PhD докторы,
(Алматы, Қазақстан),
e-mail: smeiram81@gmail.com*

*² әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті PhD докторанты,
(Алматы, Қазақстан),
e-mail: a.dykanbaeva@mail.ru*

ФРАНЦИЯНЫҢ ОРТАЛЫҚ АЗИЯ ЕЛДЕРІНЕ МӘДЕНИ- ГУМАНИТАРЛЫҚ ЫҚПАЛЫ «ЖҰМСАҚ КҮШ» РЕТІНДЕ

Аңдатпа. 1990-шы жылдардан бастап Франция өкілеттері Орталық Азия мемлекеттерінің бір емес, бірнеше салаларына қатысады, кейін 2018 жылы Президент Эммануэль Макрон «Бір белдеу, бір жол» атты Қытай бағдарламасына қатысуға қызығушылығын танытты. Яғни бұндай бағыт Францияның Орталық Азиядағы белсенділігін арттырады, өйткені стратегиялық және экономикалық келешегі мол жобаға қатысу барысында бұл аймақты маңызды элемент ретінде қарастырған абзал екенін ұғынып тұр.

Мақалада Францияның Орталық Азияға қатысты саясаты мен мәдени – гуманитарлық әсерінің келешектері және осы аймақтағы бес мемлекетпен екіжақты қатынастардың қазіргі жағдайы мен болашақтағы мүмкіндіктер қарастырылады. Француздық жұмсақ күш көмегімен саяси ықпалды сақтау және көбейту тәжірибесі Орталық Азия елдерінің сыртқы саясатында пайдалы болуы мүмкін екендігі атап өтілді. Зерттеу нәтижелері елдің «жұмсақ күшінің» маңызды құралы ретінде мәдениеттің рөлін артыру қажеттілігін түсіндіреді. Ұзақ мерзімді перспективада бұл сектор Қазақстанның және аймақтағы басқа да елдердің экономикалық саласын (әсіресе туризмді) әртараптандырып, сондай-ақ, олардың шикізат секторларынан тәуелділігін азайтуға көмек береді.

Түйін сөздер: *Орталық Азия, Франция, жұмсақ күш, мәдени әсер, Ковид 19, гуманитарлық көмек.*

Мейрам Сарыбаев, Асия Диканбаева
КУЛЬТУРНО-ГУМАНИТАРНОЕ ВОЗДЕЙСТВИЕ ФРАНЦИИ НА
СТРАНЫ ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ КАК «МЯГКОЙ СИЛЫ»

Аннотация. Франция участвует в Центральной Азии в различных областях, и ее участие началось в начале 1990-х годов. В 2018 году Эммануэль Макрон выразил заинтересованность в участии в китайской инициативе «Один пояс,

---

один путь», которая повысит активность Франции в Центральной Азии как важный элемент участия в стратегическом и экономически перспективном проекте. В данной статье рассматривается политика Франции в Центральной Азии и перспективы культурно - гуманитарного влияния, а также текущее состояние и будущие возможности двусторонних отношений с пятью странами региона. Отмечается, что французский опыт сохранения и преумножения политического влияния с помощью мягкой силы может быть полезен во внешней политике стран Центральной Азии. Результаты исследования дают понять о необходимости увеличения роли и значимости культуры как важного инструмента «мягкой силы» страны. В долгосрочной перспективе этот сектор может содействовать диверсификации в экономическом составляющем Казахстана и других стран региона (в особенности туризма), а также уменьшить их зависимость от сырьевых секторов.

***Ключевые слова:** Центральная Азия, Франция, мягкая сила, культурное влияние, Ковид 19, гуманитарная помощь.*

Meiram Sarybayev, Assiya Dikanbayeva

CULTURAL AND HUMANITARIAN IMPACT OF FRANCE ON CENTRAL ASIAN COUNTRIES AS "SOFT POWER"

Abstract. France participates in Central Asia in various fields, and its involvement began in the early 1990s. In 2018, Emmanuel Macron expressed interest in participating in the Chinese ‘One Belt One Road’ initiative, which will increase France's activity in Central Asia. This region is considered as an important element of participation in a strategic and economically promising project.

This article examines French policy in Central Asia and the cultural and humanitarian influence prospects, as well as the current state and future possibilities of bilateral relations with five countries in the region. It is noted that the French experience of preserving and increasing political influence with the help of soft power can be useful in the Central Asian countries foreign policy. The results of the study make it clear about the need to increase the culture's role and significance as an important instrument of the country's “soft power”. In the long term, this sector can contribute to diversification in the economic component of Kazakhstan and other countries in the region (especially tourism), and also to reduce their dependence on the commodity sectors.

***Keywords:** Central Asia, France, soft power, cultural influence, Covid-19, humanitarian aid.*

Кіріспе

Мәдени-гуманитарлық ынтымақтастық ХХІ ғасырдың басынан бері халықаралық өзара іс-әрекеттесудің тиімді құралы болып табылады. Мәдени-гуманитарлық ынтымақтастық ұғымы дәстүрлі түрде білім, мәдениет, ғылым

және бұқаралық коммуникация саласындағы халықаралық байланыстарды орнату және қолдау ретінде қарастырылады. Сондай-ақ, мұндай ынтымақтастықты жетекші дамыған елдер «саналы ықпал ету» құралы ретінде белсенді пайдаланады.

«Ақыл мен жүрек үшін» күрес барған сайын шиеленісе түскен сайын, мәдени-гуманитарлық ынтымақтастық сыртқы саяси ықпалдың маңызды құралына айналууда.

Батыс ғылыми әдебиеттерінде гуманитарлық саладағы өзара іс-әрекеттесу көбінесе дағдарыс жағдайында және қақтығыстар кезеңіндегі көрсетілетін көмек ретінде түсініледі, сонымен қатар «жұмсақ күш» ұғымы танымал бола бастайды.

Ресейлік және отандық ғылымда «гуманитарлық ынтымақтастық» ұғымы әлеуметтік-экономикалық салада «көлденең байланыстарды» (орыс тілінде «горизонтальные контакты») тарта отырып, ең алдымен мемлекетаралық деңгейде өзара әрекеттесу ретінде түсіндіріледі: ғылым, мәдениет, өнер және бұқаралық коммуникация саласында [1].

Мемлекеттер арасындағы гуманитарлық ынтымақтастықты дамыту кезіндегі басты міндет – мемлекеттің тартымды имиджін қалыптастыру болып табылады. Содан кейін, адамдар сол елдің тілін, мәдениетін үйренгісі келіп, сонда білім алу ынтасы пайда болады немесе турист ретінде саяхаттағысы келетін болады.

Осылайша, гуманитарлық ынтымақтастыққа тиісті мән беретін мемлекеттер басым өңірлердегі жас ұрпақтың «ақыл-ойы мен жүрегіне» ие болады.

Осыған байланысты Франция мәдени-гуманитарлық саладағы ынтымақтастыққа үлкен назар аудара отырып, посткеңестік мемлекеттерде өзінің қатысуын айқынырақ көрсетуі керек (Ресей секілді білім, ғылым және мәдени байланыстарды нығайту).

Заманауи мемлекеттердің сыртқы саясатындағы жұмсақ күшті қолдануы, сондай-ақ француз мәдени дипломатияның моделі теориялық және практикалық тұрғыдан қызығушылық тудырады. Мемлекеттік органдар мен мамандандырылған ведомстволар сондай модельді Қазақстанның сыртқы мәдени саясатын жетілдіру үшін енгізе алады. Кез-келген ел үшін экономикалық өсудің жоғары сатысына көшу, яғни оның модернизациясы әлеуметтік-мәдени сипаттамалардың ауысуына байланысты. Бұл ауысу білім беру және мәдениет саясатының құралдары арқылы жүзеге асырылады. Бірақ Францияда Қазақстандағы сияқты мәдени саясаттың басты векторларын анықтайтын бірыңғай құжат әзірленбеген (мәдени саясаттың концепциясы). Алайда, Францияда мұндай құжаттың болмауы сыртқы мәдени саясат концепциясының жоқтығын білдірмейді. Ол негізінен басқа елдерге немесе халықтарға дамуға көмектесу мен мәдени алмасу сияқты принциптерге негізделген.

Зерттеу әдісі. Тақырыпты зерттеу барысында талдау және синтез, сипаттау, жалпылау, салыстыру әдістері, яғни тарихилық пен жүйелік

көзқарас қағидаларына негізделген ғылыми танымның әртүрлі әдістері қолданылды. Нәтижесінде, қолданылған ғылыми әдістер Орталық Азия елдерінің Франциямен мәдени - гуманитарлық саласындағы қарым-қатынастарының даму үрдістерін тереңірек қарастырып, статистикалық мәліметтерді жинап, кестелер құрастыруға мүмкіндік берді.

Талқылау. Орталық Азия елдері мен Франция арасындағы ынтымақтастықтың саяси-құқықтық негіздері

Орталық Азия мемлекеттері тәуелсіздік алғаннан кейін Францияның аймаққа деген алғашқы ынта-жігері мен қатысуы төмендей бастады. Ол 2001 жылдан бастап, Ауғанстандағы әскери араласу кезінде уақытша күшейтілді, бірақ 2012-шы жылы басталған ынтымақтастықтың барлық салаларында, соның ішінде экономикалық қатынастарда төмен деңгейде қалды және оларға бағыт пен қолдау жетіспеді [2].

Атап айтқанда, Франция Орталық Азия мемлекеттерімен қатынастар орнатқан алғашқы еуропалық мемлекеттердің бірі. Өзара президенттік сапарлармен қатар Қазақстанмен (1992 ж.), Өзбекстанмен (1993 ж.), Қырғызстанмен (1994 ж.) және Түркіменстанмен (1994 ж.), Тәжікстанмен (1992 ж.) достық және ынтымақтастық туралы шарттарға қол қойылды. Кейіннен екіжақты қатынастардың динамикасына ықпал ету үшін экономикалық, мәдени және басқа да салалардағы ынтымақтастық туралы бірқатар екіжақты келісімдерге қол қойылды.

Тұтастай алғанда, бұл келісімдерде екі тарап бір-бірінің ғылыми-техникалық және мәдени жетістіктері жайында хабардар болуларына ықпал етуге ұмтылатыны көрсетіледі. Яғни, атап айтылған мемлекеттер қызығушылық танытатын азаматтарына тарихпен, мәдениетпен және әдебиетпен танысуларына, тіпті сол елдердің тілдерін үйренулеріне мүмкіндік жасайды. Тараптар өзара ақпарат алмасу мен маңызды оқиғалардан хабардар болу мақсатында БАҚ саласындағы ынтымақтастықты дамытады. Осы келісімдерде елдер өз азаматтары, әсіресе жастар арасындағы байланыстарды мақұлдап қолдайтынын, сондай-ақ, Спорт және Туризм саласындағы ынтымақтастықты ынталандыратынын атап өткен жөн. Тараптар мәдениет пен ғылым саласындағы ынтымақтастық пен алмасудың маңызды салаларын айқындайтын ортақ бағдарламаларды әзірлеуге үлес қосады және ең алдымен осы елдердің құзыретті ведомстволарының қатысуымен оларды іске асырудың нақты нысандарын айқындайды. Франция мен бес мемлекеттер арасындағы екі жақты ғылым, білім беру және мәдени ынтымақтастықтың саяси және құқықтық негіздері төмендегі кестеде көрсетілген.

Олардың арасындағы мәдениет саласындағы қатынастар осы ресми құжаттар мен бағдарламалардан бастау алады: (1-кесте) [3].

**1-кесте. Францияның ОА мемлекеттерімен мәдениет,
ғылым саласындағы құжаттары**

Франция				
Қазақстан	Қырғызстан	Өзбекстан	Тәжікстан	Түрікменстан
Дипломатиялық және саяси қатынастар орнату туралы келісім, 1992.	Дипломатиялық және саяси қатынастар орнату туралы келісім, 1992.	Франция 1992 жылы Өзбекстанның тәуелсіздігін мойындады.	Дипломатиялық қатынастар орнату туралы келісім, 1992.	Дипломатиялық және саяси қатынастар орнату туралы келісім, 1992.
Достық, өзара түсіністік және ынтымақтастық туралы келісім-шарт, 1992.	Өзара түсіністік, достық және ынтымақтастық туралы екіжақты келісім-шарт, 1994.	Достық және ынтымақтастық туралы келісім-шарт, 1993	Мәдени және ғылыми ынтымақтастық бағдарламасы, 2002	Мәдени және ғылыми ынтымақтастық туралы келісім, 2011.
		Мәдени, ғылыми және техникалық ынтымақтастық туралы келісім, 1993	А. Дониш атындағы тарих, археология және этнография институты мен Орталық Азиядағы Француз зерттеу институты арасындағы ынтымақтастық туралы келісім (IFEAC), 2014	
Өнер және мәдениет саласындағы ынтымақтастық туралы келісім, 1993.	Ғылыми-техникалық ынтымақтастық туралы келісім, 2016	Халықаралық сән академиясы, Тулуза, Сержи-Понтуаз, INALCO және басқа да университеттермен мамандарды даярлау бойынша ынтымақтастық туралы келісімдер, 2018		2015 жылы мәдени орталықтардың қызметі туралы келісім

Францияның Орталық Азия көшбасшыларының алдында екі үлкен артықшылығы бар. Біріншіден, ол жоғары технологиялар саласында үлкен жетістіктер мен ұсынады және осы тәжірибені аймақтағы елдермен бөлісуге дайын, ал екіншіден, Орталық Азияда ол басқа көршілерге қарағанда, ішкі істерге араласпайды, тәуелсіздікті құрметтейді және тек Орталық Азияның қажеттіліктерін ұғына отырып, ынтымақтастықты орнатады [4].

Осылайша, жоғарыда аталған факторларды талдай отырып, Орталық Азия елдері мен Франция арасындағы дипломатия, ғылым және мәдениет саласындағы қатынастар отандық ғалымдармен арнайы ғылыми зерттеу ретінде қарастырылмаған.

2000-шы жылға дейін Францияның аймақпен қарым-қатынасы өте байыпты болды. Тек 2001 жылдан бастап, Франция НАТО-ның басқаруындағы ISAF (халықаралық қауіпсіздік күштері) операциясы шеңберінде Ауғанстанда әскери қатысуға және АҚШ-тың «Мызғымас Бостандық» операциясына да қосылған кезде ОА мемлекеттерімен қарым-қатынас нығайды. Алайда Ауғанстандағы халықаралық терроризм, есірткі мен адам саудасы олардың тұрақтылығына қауіпті жағдай тудыратын, ортақ қатер болып қалды.

Франция Орталық Азиядағы саясатын, әсіресе қауіпсіздік және демократиялық құндылықтар мен адам құқықтарын ілгерілету мәселелерін көпжақты деңгейге (ЕО аясында) тапсырды.

Сондай-ақ, 2019 жылы Еуропалық Одақ Орталық Азияға қатысты жарияланған жаңа Стратегияны мақсат – нәтижеге бағыттап, бағдарлама құруға тырысқан. Алайда, Францияның сыртқы саясатының басымдықтары арасында – Жерорта теңізі, Таяу Шығыс, Ресей немесе (Оңтүстік) Шығыс Азиямен салыстырғанда Орталық Азия тек өтпелі белдем болып табылады.

Француз-Орталық Азия қатынастарының болмысы – бұл мәдениетті алға жылжытатын саяси арналар мен институттардың кең желісі, алайда білім беру саласындағы ынтымақтастық пен экономикалық қатынастар әлеуеті толық пайдаланылмаған. Қазақстан Франциямен түрлі салаларда екіжақты кең ынтымақтастықты, сондай-ақ назар аударуға лайықты экономикалық қатынастарды дамытқан өңірдегі жалғыз ел. Франция Орталық Азияның энергиясына, табиғи ресурстары мен ғарыштық технологияларына, сондай-ақ Еуропа мен Азия арасындағы дәліз ретіндегі рөліне ерекше мән береді. Демек, ол қазірдің өзінде дұрыс жолға түсіп, маңызды ынтымақтастыққа, яғни үміт арттыратын салалар мен серіктестерге назар аударды. Қытайдың «Бір белдеу, бір жол» бастамасы – Француз бизнесі үшін қолдануға тұрарлық мүмкіндік. Бұл жобаларға Орталық Азиядан әріптестер шақырылатын болса, кейін Франция-Орталық Азия ынтымақтастығының дамуына осы жоба ықпал етуі мүмкін. Сонымен қатар, Франция соңғы екі жарым онжылдықта, мәдениет, білім беру және дипломатия саласындағы жобалары мен байланыстарына өз үлесін қоса, ЕО-ның аймаққа қатысты саясатын байытып жатыр. Қалай болғанда да, мемлекеттерді демократияға бағыттау көпжақты шенберде (ЕО) әлдеқайда нәтижелі қолдауға ие болады. ЕО-тың қатысуын күшейту, одан әрі аймақты либерализациялауға және Орталық Азиядағы аймақшілік жақындасуға ықпал етуі мүмкін. Осылайша, жанама түрде аймақтың тұрақтылығы мен дамуына жағдай жасайды.

Франция мен Орталық Азия елдерінің білім, ғылым және мәдениет саласындағы ынтымақтастығы (Францияның аймаққа жұмсақ әсері)

Қазіргі уақытта франкофон университеттер агенттігі және франкофон елдерінің парламенттік ассамблеясы француз тілі мен мәдениетін тарату арқылы «жұмсақ күш» әлеуетін жүзеге асыруда. Бұл ұйым студенттер мен оқытушыларға академиялық ұтқырлық бағдарламаларды ұсынып, Францияда білім алуға мүмкіндік береді. Мысалы, Аблай хан атындағы Халықаралық қатынастар және әлем тілдері университеті, Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті және Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, ал Қырғызстаннан Жүсіп Баласұғын атындағы Қырғыз ұлттық университеті сияқты Орталық Азияның жоғары оқу орындары франкофон университеттер Агенттігінің мүшесі болып табылады.

Мәдени және академиялық алмасу бағдарламалары, гранттар мен стипендиялар, конференциялар, сондай-ақ білім беру арналары мен

ақпараттарға қол жеткізу арқылы қарапайым адамдар арасында ұзақ мерзімді қатынастар орнатылады [4].

Франция мен ОА елдері арасындағы өзара мәдени және білім беру іс-әрекеттері Францияның аймақтағы тұрғындардың көз алдында тартымдылығын арттырады, ал кейін олар сол мемлекетте білім алғысы немесе турист ретінде сапарға шыққысы келетін болады, және де елдер арасындағы жаңа байланыстардың дамуына жағымды әсер етеді. Осылайша, ұзақ мерзімді серіктестік пен ынтымақтастық орнату үшін мәдени және гуманитарлық байланыстарды кеңейту арқылы Орталық Азия республикаларының Франциямен саяси диалогын дамыту және тереңдету жүріп жатыр.

Францияның ОА елдерімен 2017-2020 жылдардағы өзара әрекеттестігі [20], [7]. Мемлекеттік және мемлекеттік емес секторларды қарастырсақ, Орталық Азиядағы Француз зерттеу институты мен (IFEAC) (Бішкекте орталығы мен аймақтағы басқа елдерде өкілдігі бар) Парижде орналасқан «Шығыс тілдер мен өркениеттер ұлттық институтын» (INALCO) және жергілікті коммерциялық емес ұйым Alliance Française-ге сілтеме жасай аламыз.

Егер төмендегі кестеге қарасақ, аймақтағы осы өкілдіктердің саны салыстырмалы түрде аз екені анық (2-кесте) [3], [5].

2-кесте. ОА елдеріндегі Француз өкілдіктері мен білім ошақтары

Францияның ОА елдерімен 2017-2020 жж ынтымақтастығы	Қазақстан	Өзбекстан	Қырғызстан	Тәжікстан	Түрікмен-стан
Альянс франсездің мәдени орталықтарының саны	5	1	1	1	0
Француз мектептерінің саны	1	1	1	0	1
Француз университеттері (филиалдары) мен институттарының саны	1	1	1	0	1
Бауырлас қалалар (орысшадан «города-побратимы»)	2	1	1	0	0
Француз тілінен сабақ беретін мұғалімдердің саны	300	3000	40	70	60
Француз тілін оқып жүрген оқушылар мен студенттердің саны	10000	300 000 -нан астам	белгісіз	4000	300 – 400
Орталық Азиядағы француз тұрғындарының саны 2019 – 2021 жж.	289 резидент	129 резидент	59 резидент	30 резидент	0

Әрине, көрсетілген өкілдіктердің саны бойынша жұмсақ күш мөлшерін механикалық түрде анықтау мүмкін емес. Олардың саны мемлекет ішіндегі қажеттілігіне, жергілікті биліктің позициясына, қаржылық мүмкіндіктерге және тағы басқа себептерге байланысты.

Нәтижелері. Қазіргі кезеңдегі мәдени-гуманитарлық ынтымақтастықтың басым бағыттары мен бағдарлары (Post - Covid 19). Қиын эпидемиологиялық жағдайда мәдени және білім беру жобаларын жүзеге асыру

Мемлекеттердің ішкі немесе халықаралық деңгейдегі эпидемиологиялық дағдарысқа қарсы қолданылатын шаралары мен тәсілдері өзге мемлекеттермен қалай қабылданатынына ұзақ мерзімді әсер етеді. Нәтижесінде сол мемлекеттердің кейбіреулері тартымды және сенімді болып көрінеді, ал басқаларын имиджі керісінше әлсіреп кетуі мүмкін.

Мысалы, Қытай COVID-19 дағдарысынан ең көп қиындық көрген мемлекеттердің бірі – Италияға дәрігерлер мен қажетті дәрі-дәрмектерді жіберді. Ал ЕО көршілері болса сол уақытта протекционистік кедергілерді көтерді [5]. Бұл Италия үшін өмірлік маңызды, көптен күткен гуманитарлық көмектің Қытаймен көрсетілуі, итальяндықтардың Қытай туралы қоғамдық пікірлерінің түбегеймен жағымды жаққа өзгеруіне әсер етті.

Гуманитарлық көмекке ең мұқтаж мемлекеттердің бірі – Орталық Азия елдеріне сондай қолдау көрсетілсе, Францияның беделі жақсарып, ықпалы артады. Франция өзінің 2018-2022 жылдарға арналған стратегиясы аясында Гуманитарлық қызметті өзінің сыртқы саясатының негізгі бағыттарының біріне айналдырды және оның Президентінің өтініші бойынша гуманитарлық көмегінің жалпы көлемін үш есе – 150-ден 500 миллион еуроға дейін 2022 жылға қарай арттырады [7].

Бірақ Орталық Азия елдеріне вакциналар, маскалар және респираторлар түрінде көмек көрсету қиын, өйткені геосаяси жағдайға байланысты Ресей мен Қытай осындай миссияны өз мойнына алып жатыр. Бірақ Франция денсаулық сақтау саласында, әсіресе вируспен күресуге арналған білім мен тәжірибе алмасумен ғана шектелмей, басқа басым салаларда да онлайн режимінде елдермен өз білімімен бөлісуді жүзеге асыра алады. Мәселен, өткен жылы эпидемиологиялық жағдайдың шиеленісуі кезінде Өзбекстан медицина мамандары Лилль қаласындағы университет клиникасының вирусологтарымен бірлесіп, телеконференция ұйымдастыра алды. Франция коронавируспен күресу барысында жүргізілген зерттеулердің нәтижесімен және басқа да ауруларды емдеу тәжірибесімен қуана бөлісті [8]. Осыған байланысты, Франция пандемия кезіндегі жоғарыда айтылған жинаған білімдері мен дағдыларын аймақ елдеріне бағытталған жұмсақ күш құралы ретінде қолдана алар еді. Франция өз кезегінде Орталық Азия мемлекеттері басшыларының ұсыныстарына әрдайым ашық.

Қазіргі уақытта Орталық Азия аймағында жұмсақ күш әлеуетін іске асырудың ең тиімді және қол жетімді әдісі - француз тілі мен мәдениетін тарату болып табылады. Тіпті француз тілін оқыту жұмысының бұзылуына да пандемия кезінде туындаған қиын жағдайлар кері әсерін тигізді. Alliance Française директоры Вивьен Фукенің айтуынша, Қазақстандағы барлық 6 Француз альянстарындағы тіл үйрету курстарға сұраныс шамамен 30%-ға азайды. Бірақ, кейін қашықтықтан жұмыс істеу режимі француз тілді елдер

арасындағы білім алмасу үрдісін жеңіл үйлестіруге мүмкіндік берді. Күн сайын Альянс Франсез халықаралық ұйымдардың өкілеттері, білім беру, мәдениет және өнер қайраткерлерімен онлайн кездесулер мен пікірталастарды жиі ұйымдастырды.

2020 жылы Жан-Батист Лемуан (туризмге, шетелдегі француз қоғамдастығына және франкофонияға жауапты Еуропа және сыртқы істер министрінің Мемлекеттік хатшысы) Орталық Азиядағы француздардың қатысуымен бірнеше бейнеконференция өткізді. Солардың бірінде ол француз институттары мен Альянс Франсез басшыларының алдында франкофонияны нығайту мәселесін көтерді. Еуропа және сыртқы істер министрлігі Орталық Азияда француз тілін оқыту тәжірибесін дамытуға екі жылға 500 000 евро мөлшерінде қаржы бөлді. Сондай-ақ, Орталық Азиядағы Француз зерттеу институтының директоры – Адриан Фов аймақтағы ғылыми-зерттеу жұмыстары жайында хабар беруге шақырылды. Мұндай жұмыстар француз тарапының аймақтағы мәдени және білім беру ықпалын дамытуға елеулі ниеті барын көрсетеді [9].

Сонымен қатар, Франция аймақтағы серіктестерімен басқа да салаларындағы көптеген жетістіктерімен және дағдыларымен бөлісе алады. Бірақ, әрине, аймақтағы қажеттіліктер мен олардың мүмкіндіктеріне бейімделетін басым бағыттар бар.

Бірінші сектор – «ақылды қала» жобасы. Оған сумен жабдықтау, қалдықтарды жарату, энергияны үнемдеу, энергияны ұтымды пайдалану және т. б. кіреді. Екінші сектор – бұл экономиканың цифрлық технологияларға көшуі. Францияның бұл салада үлкен тәжірибесі бар және IT технологиялары бойынша әлемдегі ең дамыған елдің бірі болып саналады. Үшінші сектор – бұл ауыл шаруашылығымен қатар, тамақ өнеркәсібі болып табылатын агробизнес. Өңірде ресурстар өте көп, бірақ оларды дұрыс үйлестіру керек, ал Франция ірі агроөндірушілердің бірі бола отырып, шикізат секторларына тәуелді ОА елдерінің экономикасын әртараптандыруға жәрдемдесе алады [10].

Бұл бағыттар аймақтағы Францияның жұмсақ әсерінің маңызды құрамдас бөлігі ретінде тәжірибе мен білім алмасудың рөлі мен маңыздылығын арттыру қажеттілігін түсіндіреді.

Францияның Орталық Азияға әсер ету мәселелері мен келешегі. Орталық Азиядағы Француз жұмсақ күшінің шегі (француз тілін тарату мәселесі)

Бүгінгі таңда Францияның Қазақстанмен стратегиялық әріптестігі бар және ол аймақтағы қалған төрт мемлекетпен осындай серіктестік құруды жоспарламайды. Францияның сыртқы саясаты, ең алдымен, оның аймақтағы экономикалық мүдделеріне байланысты. Қазір көптеген француз фирмалары Өзбекстанға келеді, өйткені ол халық саны бойынша бірінші, ал экономикасы бойынша екінші ел.

Басқа елдерде – Қырғызстанда, Тәжікстанда, Түркіменстанда – жағдай басқаша қалыптасқан. Бұлар көлемі және экономикасы жағынан әлдеқайда

кіші елдер, сондықтан нарықтары әлдеқайда тар және қаржылық мүмкіндіктері шектеулі болып табылады. Бірақ, соған қарамастан, француз тарабы да осы елдерде барынша қатысуға тырысады. Олардың стратегиялық амалы – Орталық Азия елдерінің қажеттіліктері мен Францияның мүмкіндіктеріне сәйкестіріп, дамуға көмектесу жолдарын іздеу.

Сондай-ақ Франция жағынан Қазақстан мен Қырғызстанда француз тілін үйренуге қызығушылық танытқандар санының азаюына аландаушылық бар. Түркіменстан мен Өзбекстанда жағдай жағымды жаққа ауысып жатыр, өйткені оқушылар саны қазіргі кезде артып келе жатыр. Қазақстанда француз тілі 10-20 жыл бойы шамамен құлдырап, бүгінгі таңда жанамалы түрде ғана оқытылады. Мұндай жағдайға қатысты Францияның Қазақстандағы елшісі егер бұл құлдырауды тоқтатпаса, мемлекеттегі келесі ұрпақ французша сөйлеуді тоқтатады деп болжайды.

Көрші Қырғызстанда да француз тілінің тарауы әлсіз жүріп жатыр, өйткені елде бір ғана француз бөлімі жұмыс істейді, ал 15 жыл бұрын олардың төртеуі болған. Осындай жағдай Тәжікстанда да орын алады, Кеңес Одағы ыдырағаннан бері француз тіліне деген қызығушылық құлдырауда, тек француз елшілігінің қолдауымен ғана тілді үйрену жағдайы жасалып жатыр. Болашақта осы үш елде француз тіліне деген сұраныс мүлдем жоғалуы мүмкін.

Бұндай құлдыраудың себептері:

- Басқа шет тілдердің басымдылығы үшін, француз тілінен сабақ беретін мұғалімдер даярлайтын кафедралар санының азаюы;
- Француз мұғалімдерінің жалақысы өте төмен болғандықтан болашақ кадрлар осы мамандықты таңдамайды;
- Француз секцияларын ашуға ниет білдірген мектептерде қаржылық мүмкіндіктер мен қолдаудың болмауы;
- Француз тілінен сабақ беретін мамандандырылған оқытушылардың зейнеткерлік жасқа жақындауы;
- Балалар мен жастардың экономикалық болашағы үшін француз тіліне қарағанда ағылшын немесе басқа тілдердің артықшылықтары көбірек болуы;
- Мұғалімдерді даярлаудың жеткіліксіздігі және олардың Францияға бару мүмкіндігінің шектеулілігі француз тілінің тартымдылығын бұзуға ықпал етеді.
- Бұрын Франция елшіліктері ұйымдастырған Француз олимпиадалары секілді кейбір іс-шаралардың жоғалуы, әсіресе Қырғызстанда француз тілінің құлдырауына ықпал етті.

Осы себептер үшін балаларын француз тіліне жазғысы келетін ата-аналардың саны азайды. 2010 жылға дейін жоғарыда айтылған іс-шаралардың ұйымдастырылуы жеңімпаздарға университеттерге конкурсыз түсуге, сондай-ақ Францияға сапарға шығуға мүмкіндік беретін еді.

Сонымен қатар, француз тілін үйренушілер үшін басты проблемалардың бірі – оқу құралдарының жасы. Шын мәнінде, 1990-шы жылдардағы кейбір оқулықтар Қазақстандық мектептерде және жоғары оқу орындарында әлі де қолданылады. Білім және ғылым министрлігі мемлекетте барлық оқулықтардың тіркелуін аккредиттеуі тиіс, ал бұл процесс кем дегенде бір жыл уақытты алады.

Осыған байланысты Өзбекстанның Білім министрлігі барлық деңгейдегі оқулықтарды жаңартатын жұмыс тобын қаржыландырады. Сондай-ақ, өзбек үкіметі 2022 жылға қарай Орталық Азиядағы алғашқы франко-өзбек мәдени орталығын ашуды жоспарлап отыр. Мемлекеттегі франкофонияның негізгі міндеттерінің бірі – француз тілін оқытушылар құрамын жаңарту болып табылады [5].

Ақыр соңында, француз тілі онша оқытылмаған елдерде де жағдай өзгереді. Тәжікстанның Худжанд қаласында Жаңа Alliance Française ашылуы күтілуде. Француз елшісі Мишель Таранның сапарынан кейін, оның жұмыс тобы бұл бастаманың маңыздылығына көзі жетті және оны Париждегі Alliance Française қорымен қолдады. Алдағы жылдары француз тілінің оқытылуы жалғасады деген үміт бар.

Орталық Азия елдерінде өсу мен өркендеуге ықпал ететін құралдар (Франция мысалындағы туризм және аймақтық маркетинг) және француз әсерін аймақта күшейту мәселесі.

Орталық Азия географиялық орналасуының арқасында Франция үшін геостратегиялық мүмкіндіктері көп аймақ. Әрине, мұндағы саяси жағдай географияға тәуелді: солтүстігінде үлкен көрші – Ресей, шығыста – Қытай. Бұл аймақта үлкен табиғи және адами ресурстар шоғырланған, сонымен қатар, жақсы өндірістік және туристік әлеуеті бар [11].

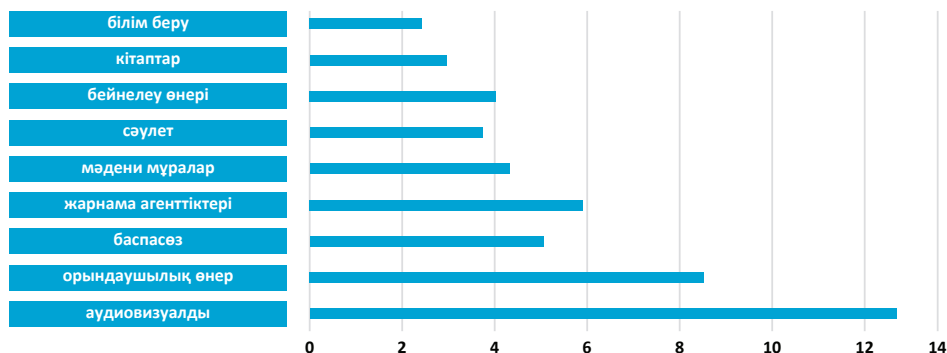
Қазақстан Республикасының мәдени саясатының концепциясы (Мәдениет және спорт министрлігі әзірлеген) заманауи еліміздің мәдени саясатын дамытудың мақсаттары мен міндеттерін айқындайды. Концепцияның мақсаттары мен міндеттері негізінен жұмыспен қамту көрсеткіштері мен табыс деңгейі бойынша мәдениет пен өнер саласын күшейтуге бағытталған. Бұл құжатта елдің мәдени ортасының бәсекеге қабілеттілігін арттыру үшін: 1) мәдениет саласындағы қаржыландыруды ұлғайту; 2) мәдениет және өнер мамандықтарының білім беру жүйесін уақыттың жаңа сын-қатерлеріне қарай бағдарлау және шығармашылық еңбектің жаңа нарығымен қамтамасыз ету; 3) мәдениет саласындағы ғылыми зерттеулер бағдарламаларына қолдау көрсету; 4) мәдениет саласында ақпараттық, инновациялық технологияларды және 5) қазіргі мәдени кластерлерлерді қолдану (МинЮстРК, 2014). Алайда, қаржылық проблемаларға байланысты қабылданған құжаттың барлық мақсаттарын толық орындау мүмкін емес. Қазақстан экономикасының шикізат секторларына тәуелділігі елді өте осал етеді (мұнай бағасының құлдырауы). Соның салдарынан, келесі жылдары мәдени секторға бюджет шығындары қысқаруы мүмкін. Бұл салада да білім берудің айтарлықтай нашарлауы байқалады, өйткені ол қазіргі заманғы нарықтың шарттары мен қажеттіліктеріне сәйкес келмейді.

Қазақстан және Орталық Азияның басқа елдері Францияның тәжірибесіне сүйене отырып, мәдениет секторын табыс әкелетін капиталға айналдыруына болады. Соған жету үшін аймақтағы мемлекеттер ұлттық мәдени ерекшеліктерін жаңғыртуға, күшейтуге және қолдауға тиіс

институттар жұмысының мақсаттары мен міндеттерін қайта қарастырғаны абзал. Мәдениет секторын табыс әкелетін салаға айналдыру барысында мемлекеттегі мәдени саланың жағдайын терең талдау, сонда жұмыс атқаратын мамандарға тиімді білім беру бағдарламаларын зерттеп қарастыру мен дамыту маңызды қадам болып табылады. Францияның мәдени секторының экономикалық салмағы тамақ өнеркәсібінің салмағымен тең деуге болады, тіпті автомобиль өнеркәсібінен екі есе көп. Оның мәдениетінің белсенді ілгерілеуі мен әлемдік имиджінің арқасында бұл сектор оған 2017 жылы 47,5 миллиард еуро табыс әкелді [12].

Төмендегі диаграмма 2017 жылдағы мәдениет саладағы секторлардың экономикалық салмағын көрсетеді.

**Мәдениет саласындағы қосалқы секторлардың миллиард еуроға көрсетілген экономикалық салмағы (2016-2017 ж).
(Францияның мәдениет министрлігі жасаған көрсеткіш)**

1-диаграмма. Мәдениет саласындағы экономикалық салмақ (DEPS, 2019).

Францияның тәжірибесіне сүйене отырып, елдер өздерінің мәдени өндірісінің байлығын пайдаланып, шикізаттан ақылды экономикаға көшуі үшін мәдени экономиканы дамыту керек. Ұлттық мәдени әлеуетті арттыру – Орталық Азия елдерін әлемдік мәдени кеңістікке ықпалдастыруға және тиімді халықаралық ынтымақтастықты орнатуға мүмкіндік береді.

Орталық Азия елдері мәдени секторды «жұмсақ күштің» маңызды құрамдас бөлігі ретінде қарастыра алады, өйткені әлемдік алаңда жағымды имиджді қалыптастыруда бұл салада үлкен әлеует бар. Яғни, халықаралық мәдени туризмді дамыту мен бүкіл әлем бойынша өзіміздің бірегей мәдениетімізді (дәстүрлі кейпінде немесе қазіргі заманға сай қылып ұсыну) ілгерілету арқылы аймағымызға деген қызығушылықты арттыруға болады.

Франция үшін туристтер ағымы мәдени экономиканы көтеретін маңызды бағдары болып табылады. Экспорттық нарықта олардың мәдениеті тек экономикалық қана емес, сонымен бірге стратегиялық актив болып табылады.

Француз брендин шетелде жылжытуда мәдени және шығармашылық салалар маңызды рөл атқарады, өйткені олар шетелдіктер үшін өте тартымды көрінеді. Мемлекеттің мәдениет саласындағы мүдделілігі мен сол саладағы сауатты құрылған саясаты әлеуметтік тұрақтылыққа ықпал етеді, инновациялық дамуы мен экономикалық қуатын ынталандырады.

Аймақтағы елдер жақсы туристік әлеуетке ие болса да, туризмнің басым түрлерінің даму деңгейі жеткіліксіздік және сервис сапасы төмен болып табылады. Қазақстан мен Қырғызстанның аймақтық және әлемдік деңгейдегі рыноктарда танылуын белсенді елдік маркетинг және «номадизм - көшпенділік» секілді ұлттық өзіндік мәдениетін ілгерілету есебінен жүзеге асыруға болады. Шетелдіктер солардың мәдениетін өзгеше және қызық құбылыс ретінде қабылдайды, сондай-ақ, тарихи-мәдени мұраның аты аңызға айналған «Ұлы Жібек жолы» магистралі аймақтың тартымдылығын арттырады.

ОА елдерінің мәдени ортасының бәсекеге қабілеттілігін арттыру үшін, кейін мәдениет саласының мемлекеттік бюджетке елеулі кіріс әкелуі үшін сол сектордың бизнес стратегиясын әзірлей алатын тәжірибелі менеджерлер мен әкімшілер қажет. Мәдениет саласындағы мамандарды оқыту бағдарламасына тек теориялық аспектілері бар пәндердің сағаттарын қысқарта отырып, менеджментпен, кәсіпкерлікпен, стратегиялық жоспарлаумен және маркетингпен байланысты элективті пәндерді қосу қажет [13]. Осыған байланысты Францияның ұлттық мәдени брендингті алға жылжытудағы тәжірибесін қабылдау қажет. Француз мамандарының осы саладағы Орталық Азия қызметкерлерін оқытуы солар үшін пайдалы және қаржы жақтан қол жетімді болар еді. Бұл елде шетелдік студенттерге білім беру шығындары басқа шетелдік, озық елдерге қарағанда әлдеқайда арзан. Францияның аймаққа сәтті тәжірибелерін енгізу үшін, алдымен мамандар қажетті дағдыларды игеру керек, алайда тілдік мәселе бұны жүзеге асыру жолында елеулі кедергі болуы мүмкін. Сондықтан, осы мақсаттарды іске асыру үшін жоғары мәдени оқу орындарындағы бағдарламалар студенттерге Мольер тілін меңгеруге мүмкіндік беру керек.

Қорытынды

Мақалада айтылған ынтымақтастықтың бағыты – ұзақ мерзімді болып табылады және Францияның Орталық Азияға, әсіресе, Қазақстан мен Өзбекстанға деген артықшылықты қатынасын сақтау құралы бола алады. Себебі Қазақстанның экономикалық мүмкіндіктері мен ресурстары және Өзбекстанның туристік мүмкіндіктері Францияны бұл елдерді өзінің құнды одақтастары ретінде қарастыруға итермелейді. Олардың арасындағы байланыстар мен сенімді одан әрі нығайту үшін Франция бүкіл өңірдегі мәдени және гуманитарлық салада әлдеқайда терең ынтымақтастықты дамытуға тиіс. Тіпті, жаһандық эпидемиологиялық дағдарыс кезінде де ОА аймағында француз мәдени әсерін сақтау және арттыру үшін үлкен нәтижелерге қол жеткізуге болады. Өйткені, интернет пен ақпараттық-

---

коммуникациялық технологиялардың мүмкіндіктері дипломатиялық мәселелерді шешуге жағдай жасайды. Осылайша, Орталық Азия республикалары мен Франция арасындағы саяси диалогының жаңа дамуы мен тереңдеуі жүріп жатыр, олар онға жуық ынтымақтастық жобасын іске асыру үшін көп күш жұмсалды. Бірақ тараптардың зор әлеуеті бола тұра өзара қарым қатынастардың қазіргі деңгейі мен қол жеткізілген нәтижелері өзара тиімді мүдделерін қанағаттандыра алмайды. Соңғы жылдары елдер арасындағы қатынастар айтарлықтай жанданған, алайда тараптар арасындағы жоғары деңгейдегі сапарлар жиілей түссе, ынтымақтастығы үшін ортақ құқықтық база кеңейтілсе одан да жақсы нәтижелерге қол жеткізе алар еді, және де олардың жоспарлары экономика мен мәдениеттің перспективалы салаларында іске асырылатын еді.

Қазақстан және Орталық Азия мемлекеттері Франциядан және ЕО-тың басқа да мүше мемлекеттерінен аймақты дамытуға бағытталған түрлі жобаларды қаржыландыруға арналған нақты инвестицияларды күтеді. Алайда, егер Франция Орталық Азия елдерін дамытуға бағытталған көмек мәселелерін шешуге асықпаса және түпкілікті мақсаттарды жеткілікті айқындамайтын қарым-қатынас стратегияларын таңдаса, оның қатынастарындағы бос қалған орнын Германия, Қытай немесе Ресей сияқты неғұрлым мүдделі елдер толтырады.

Францияның мәдени саясатын министрліктер мен муниципалитеттер деңгейінде зерттей отырып, мен «өнерге 1% үлес» деп аталатын француз тәжірибесін енгізуді ұсынғым келеді. Яғни, Мәдениет және спорт министрлігі қала әкімдігіне өнер туындысын сатып алу немесе тапсырыс беру үшін бюджеттің 1% - ын жоспарлап бөлуді тапсыра алады. Бұл пайызды көбейтуге болады, бірақ 1% міндетті минимум болады.

Бір немесе бірнеше өнер туындылары конкурс нәтижелері бойынша ең жоғары сомасы 7 500 000 теңгеге дейін сатып алынуы немесе тапсырыс берілуі мүмкін. Францияда муниципалитеттер жоба жеңімпаздарына шамамен 30 000 евро бөледі. Сондай-ақ, әкімдік жанындағы мәдениет басқармасының әрбір бөлімінде үздік көркем жобаларды іріктеп алатын, кейін сол жобалардың іске асырылуын бақылайтын көркемдік комиссия құруға болады. Францияда көптеген жағдайларда комиссия қаланы безендіруге арналған жобаларды таңдайды (қала қабырғаларындағы фрескалар немесе обманка). Комиссия жобалардың үздік авторларын әкімге немесе қалалық мәдениет бөлімінің басшысына ұсынады, олар қорытынды шешім қабылдауға құқылы. Бұл тәжірибе шығармашылық, сәулет және мұра бостандығына, сонымен қатар шығармалар мен олардың авторларының алуан түрлілігіне бағытталған. 1950 жылдардан бастап «өнерге 1% үлес» Францияда 12000 жобаның жүзеге асуына және 4000-нан астам талантты суретшілердің әйгілі болуына мүмкіндік берді. Мұндай мәдени көмектің мақсаты – көркем шығармашылықты қолдап, алға жылжыту болып табылады.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Пентегова А. В. Концепт гуманитарного сотрудничества в современной системе международных отношений // Vestnik ZabGU. 2019. Т. 25. № 4
2. Susann Heinecke. France and Central Asia - Time for a new vision // CIFE Policy Paper N 73. Nice 2018
3. Официальный сайт Министерства иностранных дел Французской Республики. Политика Франции в Центральной Азии // URL: <http://www.diplomatie.gouv.fr/en/country-files/central-asia/france-and-central-asia/article/french-policy-in-central-asia> (Доступ: 11.09.21).
4. Паскаль Лоро: Франция – идеальный партнер для стран Центральной Азии. Центральноазиатское бюро по аналитической журналистике // URL: <https://cabar.asia/ru/paskal-loro-frantsiya-idealnyj-partner-dlya-stran-tsentralnoj-azii?pdf=29899> (Доступ: 18.09.21).
5. Etienne Combiere. Le français a-t-il encore un avenir en Asie centrale ? Le site des associations à but non lucratif Novastan France à Paris [Electronic resource] // - URL: <https://novastan.org/fr/decryptage/le-francais-a-t-il-encore-un-avenir-en-asie-centrale/> (Accessed: 27.09.21).
6. Alistair MacDonald. COVID-19 and soft power // British Council Worldwide official website, 2020 [Electronic resource] // - URL: <https://www.britishcouncil.org/research-policy-insight/insight-articles/covid-19-and-soft-power> (Accessed 05.10.21).
7. Le site du ministère de l'Europe et des affaires étrangères. Journée mondiale de l'aide humanitaire // URL: <https://www.diplomatie.gouv.fr/fr/politique-et-rapprochement/article/journee-mondiale-de-l-aide-humanitaire-19-08-20> (Accessed: 09.10.21).
8. Специалисты Узбекистана и Франции обменялись опытом по борьбе против Covid-19. UZDAILY (Онлайн издание, освещающее главные деловые и политические события Узбекистана и стран ЦА) // - URL: <https://www.uzdaily.uz/ru/post/52322> (Доступ: 14.10.21).
9. Le site du ministère de l'Europe et des affaires étrangères. France - Asie centrale. Asie centrale – Rencontres de Jean-Baptiste Lemoine avec les communautés françaises établies au Kazakhstan, en Ouzbékistan, au Turkménistan, au Kirghizstan et au Tadjikistan // - URL: <https://www.diplomatie.gouv.fr/fr/dossiers-pays/turkmenistan/evnements/article/asie-centrale-rencontres-de-jean-baptiste-lemoine-avec-les-communaut> (Accessed: 15.10.21).
10. Посол Жан Галиев: «Партнёрство не измеряется только в денежном эквиваленте». Деловой Казахстан (Республиканская экономическая газета) // - URL: https://www.dknews.kz/inner-news.php?id_cat=27%20&&%20id=178054 (Доступ: 06.11.21).
11. Macrae J., Leader N. Shifting sands: the search for "coherence" between political and humanitarian responses to complex emergencies. London: OJD, 2000. 84 p.
12. Laure Turner. Le poids économique direct de la culture en 2017 // Département des études, de la prospective et des statistiques, 2019 - 1 - Culture Chiffres [The direct economic weight of culture in 2017 // Department of Studies, Prospective and Statistics, 2019 - 1 - Culture Figures]
13. Kim S., Goncharova A. Analysis of problems associated with insufficient qualifications and a shortage of specialists in the field of culture of Kazakhstan // Cultural Skills Study Summary, supported by British Council.

REFERENCES:

1. Pentegova A.V. Kontsept gumanitarnogo sotrudnichestva v sovremennoy sisteme mezhdunarodnykh otnosheniy [The concept of humanitarian cooperation in the modern system of international relations] // Vestnik ZabGU. 2019. T. 25. № 4
2. Susann Heinecke. France and Central Asia - Time for a new vision // CIFE Policy Paper N 73. Nice 2018
3. Ofitsialnyi sait Ministerstva inostrannykh del Frantsuzskoy Respubliki. Politika Frantsii v Tsentral'noi Azii [The website of the Ministry of Foreign Affairs of the French Republic - France's policy in Central Asia] // - URL: <http://www.diplomatie.gouv.fr/en/country-files/central-asia/france-and-central-asia/article/french-policy-in-central-asia> (Accessed: 11.09.21).
4. Paskal Loro: Frantsiya – idealnyy partner dlya stran Tsentralnoy Azii. Tsentralnoaziatskoye byuro po analiticheskoy zhurnalistike [Central Asian Bureau for

-
- Analytical Reporting. Pascal Loro: France is an ideal partner for Central Asian countries // URL: <https://cabar.asia/ru/paskal-loro-frantsiya-idealnyj-partner-dlya-stran-tsentralnoj-azii?pdf=29899> (Accessed: 18.09.21).
5. Etienne Combiere. Le français a-t-il encore un avenir en Asie centrale ? Novastan.Org [Electronic resource] / The website of the non-profit associations Novastan France in Paris / URL: <https://novastan.org/fr/decryptage/le-francais-a-t-il-encore-un-avenir-en-asie-centrale/> (Accessed: 27.09.21).
6. Alistair MacDonald. COVID-19 and soft power // British Council Worldwide official website, 2020 [Electronic resource] // - URL: <https://www.britishcouncil.org/research-policy-insight/insight-articles/covid-19-and-soft-power> (Accessed 05.10.21).
7. Le site du ministère de l'Europe et des affaires étrangères. Journée mondiale de l'aide humanitaire [The website of the Ministry for Europe and Foreign Affairs. World humanitarian aid day] // - URL: <https://www.diplomatie.gouv.fr/fr/politique-etrangere-de-la-france/action-humanitaire-d-urgence/actualites-et-evenements/article/journee-mondiale-de-l-aide-humanitaire-19-08-20> (Accessed: 09.10.21).
8. Spetsialisty Uzbekistana i Frantsii obmenyalis' opytom po bor'be protiv Covid-19. UZDAILY (Onlayn izdaniye, osveshchayushcheye glavnyye delovyye i politicheskiye sobytiya Uzbekistana i stran TSA) [Experts from Uzbekistan and France exchanged experience in the fight against Covid-19. UZDAILY (Online publication covering the main business and political events of Uzbekistan and Central Asian countries)] // - URL: <https://www.uzdaily.uz/ru/post/52322> (Accessed: 14.10.21).
9. Le site du ministère de l'Europe et des affaires étrangères. France - Asie centrale. Asie centrale – Rencontres de Jean-Baptiste Lemoine avec les communautés françaises établies au Kazakhstan, en Ouzbékistan, au Turkménistan, au Kirghizstan et au Tadjikistan [The website of the Ministry for Europe and Foreign Affairs. France - Central Asia. Central Asia - Meetings of Jean-Baptiste Lemoine with the French communities established in Kazakhstan, Uzbekistan, Turkmenistan, Kyrgyzstan and Tajikistan] // - URL: <https://www.diplomatie.gouv.fr/fr/dossiers-pays/turkmenistan/evenements/article/asie-centrale-rencontres-de-jean-baptiste-lemoine-avec-les-communautes> (Accessed: 15.10.21).
10. Posol Zhan Galiev: «Partnorstvo ne izmeryayetsya tol'ko v denezhnom ekvivalente». Delovoy Kazakhstan (Respublikanskaya ekonomicheskaya gazeta) [Ambassador Zhan Galiev: «Partnership is not measured only in monetary terms». Business Kazakhstan (Republican economic newspaper)] // - URL: https://www.dknews.kz/inner-news.php?id_cat=27%20&&%20id=178054 (Accessed: 06.11.21).
11. Macrae J., Leader N. Shifting sands: the search for "coherence" between political and humanitarian responses to complex emergencies. London: OIDA, 2000. 84 p.
12. Laure Turner. Le poids économique direct de la culture en 2017 // Département des études, de la prospective et des statistiques, 2019 - 1 - Culture Chiffres [The direct economic weight of culture in 2017 // Department of Studies, Prospective and Statistics, 2019 - 1 - Culture Figures]
13. Kim S., Goncharova A. Analysis of problems associated with insufficient qualifications and a shortage of specialists in the field of culture of Kazakhstan // Cultural Skills Study Summary, supported by British Council.